

Проф. др ЉУБОМИР МАЦАР

338(497.1)

РЕПУБЛИЧКЕ ЕКОНОМИЈЕ КАО ОСНОВА НАШИХ ПОДЕЛА

Мало је израза који су толико непримерени с обзиром на свој логички садржај и толико илустративни као примери идеологизације тог садржаја као што је то случај са термином „националне економије“. Од шест република у вези са којима се овај израз обилато користи свега две се могу издвојити као коликотолико национално хомогене, док су остале вишенационалне а неке чак изразито хетерогене у погледу националног састава. Ово потоње је нарочито карактеристично за Босну и Херцеговину у којој је, рекло би се, термин „националне економије“ осетно атрактивнији и чешће коришћен него у неким другим срединама. Можда се непримереност овог термина најлакше може сагледати ако се постави питање која то нација стоји иза „националне економије“ ове Републике. Ова констатација има и свој логички пандан у сфери нација као евентуалних субјеката националних економија: као што је мало република чије би се привреде могле оквалификовати као „економије“ појединих нација, тако је мало и нација које би своју економску основицу могле да нађу у једној републици. Шта је, нпр., национална економија Срба, ако се зна да они живе у Србији, Војводини, Хрватској, Босни и Херцеговини, па чак и у Црној Гори и на Косову? Термин очигледно не одговара стварности коју треба да одрази и питање разлога због кога се он употребљава уместо прикладног назива републичких (односно покрајинских) привреда, могло би да буде предмет интересантне политиколошке анализе у коју се овде не може улазити.

Чак и кад не би било очигледно да су републичке економије без икаквих реалних разлога оквалификоване као националне, то би се лако могло утврдити на основу неких маркантних црта у понашању одговарајућих друштвено-политичких заједница. И најповршнији увид, наиме, показује да се републике и покрајине у процесима формулисања и спровођења економске

политике слично понашају без обзира на степен националне хомогености и да битним економскополитичким питањима приступају са становишта свог интереса настојећи и да га — често без обзира на шире и дугорочније импликације — афирмишу и заштите у што је могуће већој мери. Национално хетерогене заједнице, као што су Војводина и Босна и Херцеговина, понашају се слично онима које су неупоредиво хомогеније и чини се да их њихов вишенационални састав не спречава да у одбрани свог интереса наступе као компактне и монолитне целине. У расправама о новим законима и друштвеним плановима, на пример, Срби и Мађари из Војводине наступају сасвим јединствено, док припадност истој нацији за Србе из Војводине и Србе из Србије није никаква препрека да о крупним питањима заузму битно различите ставове. Из ових чињеница следи сасвим јасан и недвосмислен закључак: понашање политичких и друштвених субјеката и њихових организација није одређено националном припадношћу него привредносистемским решењима која су неке виталне интересе лоцирала на ниво република и тако предодредила поделе чија је и коинциденција са националним поделама само изузетна, случајна и без већег значаја.

Природа републичких економија и специфичности њиховог понашања могу се лакше схватити ако се узме у обзир њихова генеза и постепено израстање одговарајућих заједница у целине које имају бројне атрибуте суверенитета. Цео процес је очигледно условљен чиниоцима који су потекли из политичке сфере и у њој деловали најснажније и најдуже. Делује помало парадоксално, али је зато не мање истинито, да је исти онај политички фактор који је осигурао висок степен јединства у првим етапама нашег развика условио постепено али систематско раслојавање у каснијим етапама. Познато је, наиме, да је наша социјалистичка заједница почела свој развика у знаку потпуне доминације слоја професионалних политичара у свим доменама друштвеног живота. То је слој људи који су успешно водили и окончали револуцију. Они су представљали политичку елиту у стриктном смислу речи; с обзиром да се по самој логици тадашње политичке и друштвене ситуације она ставила на чело друштвених снага које су иницирале процесе дубоке социјалне трансформације, изгледа да би се тај слој најприкладније могао окарактерисати термином политичка авангарда.

Најмаркантнија црта социјалне структуре из тога доба била је, без сумње велика политичка, манипулативна па и економска моћ политичке авангарде у односу на све друге слојеве. Но, то не значи да је та моћ у свим својим димензијама достигла неки максимум и да није било још много простора за њено ширење. Напротив, почетак наше социјалистичке трансформације одвијао се у знаку велике већ стечене моћи политичке авангарде у односу на остатак друштва, али је у исто време означио иницира-

ње једног дугог процеса даљег повећања како величине тог слоја тако и његове друштвене моћи.

Два су основна правца повећања моћи политичке авангарде: њена физичка експанзија и пораст надлежности и утицаја свих њених делова. Одступање од концепта јединствене заједнице и јачање самосталности делова најсигурнији је пут нарастања моћи у оба управо поменута правца. Наиме, осамостаљивање делова значи стварање многих додатних положаја у политичкој хијерархији који би изостали у једном довољно јединственом друштвеном организму. У исто време, еманциповање делова у односу на целину омогућава силно нарастање моћи припадника политичке авангарде на нижим нивоима друштвене организације; илустрације ради, у једном високо централизованом систему права моћ је сконцентрисана у једној врло уској групи политичара, док сви остали само извршавају директиве које долазе са врха — у таквој ситуацији већина припадника политичке авангарде нема велику моћ и, како показују искуства из других земаља, може се наћи у подређеном положају у коме се јављају чак и елементи несигурности за сопствену егзистенцију. Децентрализација и што потпуније осамостаљење делова представља пут за поуздано повећање политичке и економске моћи највећег дела политичке авангарде и, у исто време, за повећање њихове личне и опште сигурности. Општа друштвена констелација била је, дакле, таква да је тон друштвеним променама давао један слој који је био интензивно заинтересован за ублажавање централистичких карактеристика система и за одговарајуће осамостаљивање делова. Политичка децентрализација била је неминовна с обзиром да је постојала друштвена група која је за њу била снажно заинтересована, а која је у исто време била довољно моћна да одговарајуће процесе иницира. Разуме се, децентрализација има бројне димензије и њихова анализа није предмет овог текста; димензија која је релевантна са становишта овде постављених питања јесте она у којој је децентрализација послужила као средство повећања моћи политичке авангарде у односу на друге друштвене групе. Историјско наслеђе и изразита национална хетерогеност нашег друштвеног бића представљали су погодну основу за појаву и јачање ових тенденција.

Политичке поделе нису могле а да не услове и привредно-системске и економске поделе. Политичка авангарда мора имати и своју материјалну основу, а природни начин обезбеђења те основе јесте изградња привредносистемских механизма и економско-политичког инструментарија који ће омогућити да сваки осамостаљени део политичке авангарде „суверено“ управља оним делом привреде који му је кроз процесе политичких подела припао. Тако се велики део економских интереса, нпр. оних на подручју развојне политике и опште и заједничке потрошње, који би могао а у неким случајевима и морао да буде лоциран на ни-

воу система као целине, институционално премешта на ниже нивое. Тако се стварају констелације у којима аспекти расподеле добијају превагу над аспектима производње, а институционални механизми који регулишу односе између федералних јединица почињу на систематски и законит начин да генеришу конфликте. Конфигурација односа који се успостављају између појединих субјеката поприма све карактеристике игре са нултом сумом: субјектима се пружају бројне могућности реализовања различитих добитака, али по цену губитака других субјеката у систему.

Корени конфликта врло су дубоки и добрим делом се своде на фундаментална ресурсна ограничења и на нужност да се ти недовољни ресурси алоцирају и расподеле у једном децентрализованом институционалном амбијенту. Но, није мали број и оних сасвим конкретних аранжмана који систематски и трајно генеришу конфликте. У нашем систему проширене репродукције увек је било и још има инвестиционих средстава (укључујући и не тако давно актуелна права на задуживање) која долазе из једног заједничког извора, а чија расподела на републике и покрајине представља предмет политичке арбитраже. Повећање учешћа било ког субјекта може се остварити само на рачун других, а само учешће зависи од упорности и енергије са којом се настоји изборити што већи део за себе. Евентуално одустајање од максималистичких захтева неће навести остале да у истом смислу модификују своје понашање; пошто тако расуђује сваки субјект, ни један не ублажава жестину своје борбе за сопствени интерес и тако се (негативна) очекивања свих субјеката доиста и потврђују. Конфликти су нужан резултат институционалних аранжмана посредством којих се алоцирају ресурси.

Слично је понашање и у области политике цена и тржишта. Како је добар део политике цена у републичкој надлежности, а привредне структуре република и покрајина међусобно се разликују, разумљиво је да је свака јединица заинтересована за повећање цена „својих“ сектора и да тако најнепосредније захвати доходак других република и покрајина. Резервисање сопственог тржишта за „своје“ привредне организације само је додатна варијанта политике повећавања дохотка на рачун других федералних јединица. Стварање готово непремостивих препрека у погледу мобилности инвестиционих средстава и технолошких знања, у настојању да се она задрже на властитој територији, такође је облик борбе за сопствени економски интерес на рачун интереса других субјеката у систему и по цену опадања ефикасности на нивоу система као целине.

И поред извесних објективних разлика у интересима, које проистичу из великих разлика у степену развијености и у привредној и друштвеној структури, може се без много ризика рећи

да најбројније друштвене групе — а пре свега радништво, сељаштво и највећи део интелигенције — нису биле објективно заинтересоване за наглашену територијалну поделу земље и за тако високи степен самосталности појединих делова. Далеко најјачи интерес за што потпунију поделу имала је политичка авангарда. Једино њој поделе су шириле просторе за механичку експанзију и за повећавање друштвене моћи. Зато је политичка авангарда и начинила први корак у иницирању подела. Највећи број конфликта одвија се унутар политичке авангарде иако нема опасности да ти конфликти поприме разорне размере с обзиром да политичка авангарда, иако републички и регионално подељена, има и свој заједнички интерес да сачува и прошири своје позиције наспрам других делова друштва.

Међутим, и поред тога што је политичка авангарда започела и водила описани процес подела, веома је значајно да је она у тај процес увукла и друге друштвене групе. Међу првима је тим путем пошао део интелигенције, и то онај који је, слично политичкој авангарди, у поделама видео ширење простора за свој раст и социјалну промоцију. Политичка децентрализација водила је мултипликовању образовних, научних, издавачких и других институција и тако доиста пружала могућности за ширење одговарајућих група и јачање њиховог утицаја у друштву. Круг друштвених група увучених у поделе систематски се ширио; то је последица околности да су постепено израсли такви институционални аранжмани у којима се федералне јединице боре за што бољи економски положај и у којима регионална, па и локална, политичка авангарда наступа као заступник интереса становништва које живи на одговарајућој територији. Тај интерес се штити и заступа у конкуренцији са интересом других делова становништва на другим територијама. Улога која је у том процесу припала политичкој авангарди врло је важна: сада животни и друштвени стандард појединих делова земље зависи, поред осталог, и од тога колико се и како њихова политичка авангарда бори за одговарајући раст, добрим делом на рачун осталих субјеката. Пошто се поделила по логици републичких и покрајинских граница, политичка аванграда је у извесној мери поделила и сам народ.

Деликатност ситуације састоји се, поред осталог, и у томе што је постојећи систем, заснован на поделама, у приличној мери окоштао. Он опредељује понашање широких класа субјеката, укључујући и политичку авангарду, а то понашање даље продубљује поделе. Иницијативе у правцу заостравања одговорности, па чак и радикалних кадровских смена, не могу бити нарочито успешне, јер све и да се изврши потпуна кадровска обнова, не би се ништа битно променило јер би се у постојећем систему и нови кадрови понашали на — у основи — исти начин.

Право решење је у промени самог система, а то је више него тешко. С обзиром да је промена система условљена пуном сагласношћу субјеката чији су интереси делимично сукобљени, било каква промена ће — управо због тога што по природи ствари разне субјекте различито погађа — врло лако бити блокирана акцијама оних, можда посве малобројних, којима та промена мање одговара него неке друге промене. Лакоћа блокаде чини институционални развој у извесном степену иререверзибилним: један, у почетку врло флексибилан, систем брзо се и лако мењао, али се при томе померао у правцу једне констелације у којој су даље промене изванредно тешке. Наравно, и систем је резултат одређених одлука. Но и одлуке, као и већина других ствари, имају своју хијерархију: доста давно донесене фундаменталне одлуке предодредиле су логику и облике потоњег одлучивања које, уместо даљем флексибилном прилагођавању система, води његовом све изразитијем окоштавању са свим неповољним последицама које се, поред осталог, испољавају и на плану јединства наше социјалистичке заједнице.

При свем том систем има непожељне динамичке импликације. Он субјекте стимулира да се међусобно боре за своје посебне интересе. Но, чинећи то, они умањују перформансе и погоршавају положај заједнице као целине. Борећи се сваки за очување властите позиције, сви заједно трпе велике, и усто брзо растуће, губитке. То личи на зачарани круг за чије пресецање нема политичке снаге нити институционалних могућности.

*
* *
*

Дубоке поделе један су од најтежих проблема са којима се наша заједница суочава у овој фази свог развоја. Супротно ономе што сугерише крајње неприкладан термин „националне економије“, те поделе не иду линијом националних разграничења. Напротив, оне су политички опредељене и резултат су стратегије друштвеног развоја коју је, вођена првенствено сопственим интересом, иако тога не увек и не у потпуности свесна, формулисала и спроводила политичка авангарда. Зато се, на срећу, текуће напетости у политичким и економским односима не могу тумачити као претежни или чак искључиви израз међусобног трвења појединих нација. Напротив, то су латенти или откривени конфликти између појединих територијално дефинисаних група једног подељеног народа у којима се, поред осталог, међусобно суочавају Срби из Србије са Србима из Босне и Херцеговине и Хрвати из Хрватске са Хрватима из Војводине. Да је случај хтео да границе између појединих република и покрајина

буду друкчије повучене, друкчије би изгледала и морфологија наших напетости и конфликата, независно од тога што би остале неизмењене наше националне поделе.

Prof. Dr Ljubomir Madžar

REPUBLIC ECONOMIES AS BASIS OF OUR DIVISION

Summary

Deep differentiations are one of the hardest problems our community faces with in this stage of its development. Contrary to the suggestion of extremely inappropriate expression of „national Economies”, these divisions do not follow the line of national limitations.

However, they are politically determined and the result of the social development strategy, which was formulated and realized by the political avant-garde, in the first place, forced with its own interest though not being always and completely aware of it.

That is why that the current tension in political and economic relations fortunately, can not be interpreted as a predominant and even exclusive term of mutual clash of some nations. On the contrary, they are latent or revealed conflicts among some territorially defined groups of a separated People in which (apart from the other things), Serbs from Serbia with Serbs from Bosnia, and Croats from Croatia with Croats from Vojvodina face and confront mutually.

If it was that the boundaries among some Republics and Provinces were different, by chance, even the morphology of our tensions and conflicts would be different, being independent of our unchanged national divisions.

